

ОДЈЕК ОСМАНСКОГ ПОХОДА НА УГАРСКУ У ПОНИШАВЉУ 1697. ГОДИНЕ

Битка код Сенте 11. септембра 1697. године представља последњу велику битку Великог бечког рата и коначни догађај који је обе стране подстакао на потписивање мира. Припреме за битку, обе стране су вршиле са посебном пажњом. Обавезни откуп намирница за војску изазивао је отпор становништва у унутрашњости османског Балкана, чиме се несређено стање из претходних година продужавало. Поход предвиђен за 1695, одложен је за наредну годину због смрти султана Ахмеда II (1691-1695) и ступања на престо његовог брата Мустафе II (1695-1703). И поред успеха у овом походу, султан није стекао кључну предност, те је наредне, 1697. године, покренут нови поход. У јуну је султан кренуо из Једрена и преко Софије, Ниша и Београда стигао у Банат. Иако се очекивало да ће до сукоба доћи нешто северније, Евгеније Савојски је искористио предности терена да извојује победу у тренутку када је био у повољнијем положају и када је могао искористити елемент изненађења, што је довело до победе у кључну победу у рату. Султан се вратио у Једрене 28. септембра 1697. године. Будући да се главнина османске војске кретала кроз Понишавље, на основу релевантне грађе и литературе, у раду су анализиране везе овог похода и натписа из Горњег Понишавља из 1697. године.

Кључне речи: Велики бечки рат, Османско Царство, Хабзбуршка Монархија, манастир Темска, XVII век.

*

Велики бечки рат (1683-1699) може се хронолошки поделити на два периода: 1683-1690 и 1690-1699. године³. Османско Царство се од овог времена налази у дефанзиви, а војна консолидација спроведена 1689. године била је кратког даха. (Антић, 2019: 56-57). Ипак, након Битке код Качаника 2. јануара 1690. године, иницијатива је била на османској страни, до пораза

¹ aleksa.popovic@filfak.ni.ac.rs.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03).

³ Опширније о Великом бечком рату 1683-1699: Murphey, 2001: 9-12; Hochedlinger, 2015: 151-166.

код Сланкамена 1691. године, када су линије раздвајања устаљене, изузев сукоба у Банату (делом и у Бачкој), где су поједина места више пута прелазила из османских у хабзбуршке руке и обратно. Промене демографске структуре у време Великог бечког рата упоредиве су са онима у време османских освајања у периоду XIV-XVI века. Према значају и последицама, најзначајнији догађај била је Велика сеоба Срба, као централни миграторни талас током сукоба. Маса избеглих кретала се, углавном ратом опустошеним крајевима. О запустелости територија сведоче непосредни извештаји и посредни подаци (Бешлин, 2017: 160-181; Нинковић, 2017: 18-20; Јоцић, 2014: 36-37, 124, 170-171, 225-232).

Велики ратни напори, страдања и немири у унутрашњости османског Балкана и слабо имовинско стање, у народу су оставили веома лош утисак, о чему говори запис из манастира Темска⁴:

„писа многагрѣшни еромѡ[нахъ] стефан ѿ манастир зѡграф и тгаѡа беше нѣѡда на хрѣстиѡе ѿ хараѡи тѣрски проклѣтѣх агарѣн. і писахъ в лета 797 н ѿ н ѿ. (=1697.)“ (ССЗиН, 1923: №7274; Павловић, 1966: Табла I, натпис 1, између стр. 12 и 13)⁵

на западном зиду нартекса, који је оставио јеромонах Стефан, а који је у Темску пристигао из светогорског манастира Зограф. У домаћој историографији, наведени запис је више пута цитиран⁶. Историјски контекст његовог настанка, може се посматрати са два гледишта: обнове црквеног живота након Велике сеобе Срба, у којој је Понишавље врло пострадало и са аспекта општих ратних прилика, односно османских похода на Угарску и Ердељ у последњој фази Великог бечког рата, због чега су увођени и ванредни намети. Проређено становништво се није могло опоравити након Велике сеобе Срба читаво столеће, што се очитује и у сталним финансијским тешкоћама Пећке патријаршије, која није могла да испуни своје финансијске обавезе (Руварац, 1898, 184-186).

⁴ Манастир св. Ђорђа у селу Темска, подигнут је у XVI веку, вероватно, на темељу старије богомоље. Налази се 16км северозападно од Пирота, на улазу у Темштитку клисуру, на левој обали реке Темштице. У непосредној близини је средњовековни град Темац. Велики број натписа и записа, уз добру очуваност епиграфског материјала, омогућује реконструкцију историје манастира Темска. Манастир је живописан у лето 1576, а претпоставка је да је изграђен непосредно пре - 1575. године. Пре конзервације нису извршена систематска археолошка истраживања. Нартекс је вероватно дограђен у лето 1654, а осликан од 5. септембра до 15. октобра 1654. године. Обновом је руководио, извесно, неко из црквених кругова, највероватније игуман. Радовић, 1974: 125-139; Радовановић, 2021: 13-14, нап. 51-52. Александра Димитријевић и Јасмина Златковић сматрају да је крај око Темске све време постојања Пећке патријаршије припадао Нишкој митрополији. А. Димитријевић, Ј. Златковић, 2017: 291-303.

⁵ Ана Радовановић је преузела текст натписа из 1697. од Леонтија Павловића и Сергеја Смирнова, јер је натпис у скороје време (прва четвртина XXI века) скоро потпуно избледео. Радовановић, 2021: 44.

⁶ Опширније о литератури у: Радовановић, 2021: 12-15, 42-46.

Након канонске визитације коју је 1692. године извршио софијски владика Теоклит⁷, констатовано је да је манастир запустео (Поповић, 2024). Ова канонска визитација је, највероватније, била само припремна радња у читавом процесу обнове тешко пострадалих манастира. У наредним годинама, након упознавања са стањем на терену, приступило се обнови манастира и црквеног живота уопште у пострадалим крајевима. Обнова манастира захтевала је додатан економски напор, који је био отежан тим пре што је земља након османске противофанзиве 1690. године остала пуста, какву је још и 1696. године затиче де Фериол. У Темску је, из Илинског манастира код Софије, 1699. године дошао јеромонах Партеније. У манастиру св. Ђорђа код Темске, он је руководио обновом, „оправио колико је могао“ и са истим задатком је упућен у Темску. Партеније је био родом из села Тамњанице, а замонашио се у манастиру Ксенфонту. По доласку у Темску 1699. године, Партеније је обновио манастир, а 1700. увео воду и изградио чесму. Уз помоћ „кметова“ (тј. сељака из околине, са манастирског спахилука) је 1703. године поправио црквени кров и конак у време „владике Анастасија и султана Ахмеда III“. Ова обнова је и последња фаза градње манастира св. Ђорђа у Темској и његов изглед касније није мењан (ЗЗСКН, СК 8; Павловић, 1966, 15).

*

Предност која је у Банату, након Битке код Сланкамена 19. августа 1691. године, била на хабзбуршкој страни, прешла је током 1695. на османску, након ступања на престо новог султана, Мустафе II⁸. Мустафа II, ратоборан по природи, врло способан, али и врло сујетан, што га је спречавало да своје способности потпуно изрази⁹, предузео је три похода на Угарску и Ердељ у три узастопне године (1695, 1696. и 1697.). У време доласка на власт новог султана, Анадолија је била у стању перманентне побуне, а становништво других покрајина ништа мање незадовољно због инфлације, намета и мобилизације. Побуне у Малој Азији паралисале су османску снагу током Великог бечког рата. Стање на Балкану је, такође, било несређено. Пут од Ниша ка Београду 1697. године обезбеђивало више од 2.000 војника, што сведочи о побуни у унутрашњости османске територије. Упркос великим напорима, до краја маја 1697. године није у Цариград приспела мобилисана војска из Мале Азије. Припреме за поход 1697. године су биле темељне, а војска добро снабдевена (Радонић, 1942: 454; Станојевић, 1974: 80-81, 83). Европске провинције Османског Царства садржале су, током XVII

⁷ На челу софијске епархије највероватније у периоду 1682-1692. Лачев, 2006: 171.

⁸ Мустафа II (6. II 1664 - 28. XII 1703) је био 22. османски султан, на власти 6. II 1695 - 22. VIII 1703.

⁹ О личности султана опширније: Filipović, 1991: 311, нап. 16.

века, нешто више од половине становништва Царства, које је тада бројало, према претпоставкама, око тридесет милиона људи. Средином XVII века, сребрна акча¹⁰ бива замењена сребрним грошем, мада су у оптицају биле различите монете.¹¹ Управо у ово време тимарски систем бива у значајној мери потискиван системом закупа фискалних прихода, мада се, нарочито у Босни, закуп муката затиче још од XVI века. Као систем којим је започела и званична фискализација и централизација османске привреде, 1695. године су уведене маликане (Рамук, 2004: 8, 16-17; Рамук, 2009: 176). Главарина је у Османском Царству до 1690. године сакупљана по домаћинствима, а од тада по пореским обвезницима. Први обрачунски дефтери главарине по новом систему спроводе се у периоду 1691-1694 године (Хаџибегих, 1976: 303-304)¹² Управо увођење новог пореског система, уз смањену привредну снагу, а повећани притисак власти на становништво, које је поднело највећи терет снабдевања војске, био је и главни разлог тешкоћама које су посведочене у натпису на нартексу темског манастира из 1697. године.

*

Поход планиран за 1695. годину изведен је након доласка новог султана. Преко Једрена, Софије, Ниша, Алексинца и Јаговине султан је стигао у Београд 9. августа, где је 27. августа 1695. године одржао ратни савет. Тада је одлучено да се нападну тврђаве Лугош, Карансебеш и Липова. Мост код Панчева је завршен истог дана и сутрадан, 28. августа је султан прешао у Панчево, а одатле преко Алибунара, Темишвара и Чанада, ударио на Липову. Командант Београда био је Џафер-паша, али је у Београду остављен и Дурсун Мухамед-паша, око 3.000 војника из арапских провинција, 500 војника Босанског пашалука и дунавска флотила са 180 лађа различитог типа. Липову је султан освојио 8. септембра, Лугош 22, а Карансебеш 25. септембра 1695. године, одакле се, преко Оршаве, 2. новембра вратио у Једрене. Џафер-паша је, накратко, 21. септембра, освојио Тител, који је Штаремберг убрзо поново ставио под хабзбуршку власт (Веселиновић, 1968: 18-19, нап. 80j).

Изасланик француског краља Луја XIV (1643-1715), Де Фериол, био је прикључен султановој пратњи на походу 1696. године. Од француског двора добио је посебан задатак да спречи евентуално примирје Порте са Хабзбуршком Монархијом.¹³ Акредитиве је предао 12. јула, а од 14. јула 1696.

¹⁰ У Османском Царству на снази је био триметални монетарни систем, заснован на златном султану, сребрној акчи/грошу и бакреном мангиру.

¹¹ Без обзира на шаренило монета у оптицају, обрачун је вршен искључиво у акчама/грошима.

¹² Опширније: Н. Hadžibegić, *Glavarina u osmanskoj državi*, Orijentalni institut, Sarajevo 1966; Р. Тричковић, *Београдски пашалук 1687-1739*, Службени гласник, Београд 2013.

¹³ Још 1692. године Де Фериол је био у сличној мисији и утицао на Порту (показаће се у овом случају - повољно и по Цариград и по Париз) да настави рат. Дневник који је водио током

године, тј. од султановог поласка из Софије ка Нишу, пратио султанов штаб (Божић, 1956: 176-179) Хабзбуршка војска је 1696. године под командом саксонског изборника Фридриха Августа почела опсаду Темишвара. Приликом наредног похода, Султан Мустафа II је 2. јула 1696. године извршио смотру својих трупа у Београду. За овај поход на Ердељ и Угарску је било спремљено око 200.000 људи. У Панчево је султан прешао 6. августа, а одатле наставио ка Темишвару. На вест о доласку османске војске, Филип Август је напустио опсаду Темишвара. Османска војска је однела победу код Хетина на Бегеју 26. августа 1696. године, иако је Монастерлија, српски подвојвода у Хабзбуршкој Монархији, заробио Шаркан-пашу и још двадесетак османских војника. Након победе (Веселиновић, 1968: 19, нап. 85-86; ИСН, 1994: 566-567). Након Хетина, хабзбуршка војска је потиснута ка Бечкереку. Цар Леополд I¹⁴ је склопио дефанзивни савез са Русијом и Венецијом 1697. године, да би олакшао свој положај. Фридрих Август је смењен са положаја, а за команданта царских трупа у Угарској је постављен Евгеније Савојски (Поповић, 1990: 340-341).¹⁵

За разлику од похода 1695., када се из Темишвара султан вратио преко Оршаве, Дунавом до Никопоља, а одатле сувим путем до Једрена, у походу 1696. и 1697. године је повратак султана и војске ишао готово истом трасом као и наступање¹⁶, што је укључивало и снабдевање са истог подручја. Де Фериол бележи да је Понишавље веома страдало у рату и да су крајеви између Софије и Ниша опустели, а да су утврђења у јако лошем стању. Слична запажања износи и током проласка кроз Поморавље до Београда. Де Фериол ово приписује турском немару много више но ратном разарању. Упркос султановој наредби из 1695. године, многа утврђења су била чак у горем стању него непосредно пре хабзбуршке опсаде. Овакво стање које је Де Фериол Затекао, уз додатно оптерећење становништва у снабдевању војске и султанове пратње, могу допринети прецизнијем сагледавању смисла натписа из 1697. године, тј. увођења ванредних намета у циљу оспособљавања османске војне силе да поврати позиције изгубљене у рату. Читав дневник одише нелагодношћу због француског ослањања на слабог

похода писан је из дана у дан и представља најпоузданији извор о хронологији и тачном развоју догађаја на терену. Де Фериолов статус био је одређен и чињеницом да је његова мисија излазила из делокруга надлежности сталног француског амбасадора на Порти, грофа Шатонефа.

¹⁴ Leopold Ignaz Joseph Balthasar Franz Felizian von Habsburg (9. VI 1640 - 8. V 1705), угарски краљ 1655-1705, чешки краљ 1656-1705 и цар Светог Римског Царства 1658-1705. Опширније: ADB, 1883: 316-322.

¹⁵ О Евгенију Савојском (Eugen Franz Prinz von Savoyen-Carignan, 1663-1736) опширније: NDB, 1959: 673-678.

¹⁶ Видети карте на: <https://phebusmuzayede.com/13758-nusretname-iki-cild-tek-cildde-silahdar-findiklili-mehmed-aga-sadelestiren-ismet-parmaksizoglu-421-462-sayfa-16-5x23-5-cm-.html>; 46-2, 46-7; (на дан 21. VI 2024.)

савезника. Изразито неповољно је гледао на чињеницу да је османска војска врло недисциплинована и да пљачка земље кроз које пролази. Иако далеко од онога што је био, иоле дисциплинован је једино остао јаничарски корпус.¹⁷ Султан Мустафа II је од доласка на престо много учинио да се војска дисциплинује и ојача, али то није довело до очекиваног нивоа, нарочито по питању тактичких новина и њихове примене у маневру (Божић, 1956: 181-183, 189, 191). Насупрот овоме, Де Фериол је изразито похвално писао о османском организовању снабдевања својих трупа, те наводи да би у Банату читав месец могли хранити 200.000 људи и све коње само са храном коју су пренели са собом.¹⁸

Порта је одлуку да сву офанзивну силу усмери ка Панонији донела уз свест о томе да је ово можда последња прилика да стекне предност на терену, имајући у виду преговоре у Ријсвику¹⁹. Османска војска имала је око 130.000 људи на почетку похода, када је Мустафа II 17. јуна кренуо из Цариграда (Бешлин, 2017: 306-307). Са друге стране, текле су и припреме хабзбуршких снага. На основу препорука кнеза Лудвига Баденског²⁰ и, нарочито, грофа Гвидобалда фон Штаремберга²¹, Евгеније Савојски је 5. јула 1697. године постављен за главнокомандујућег хабзбуршких снага у Угарској. Још јануара 1697. године је Дворски ратни савет²² расправљао о наставку операција на османском ратишту, са главним питањем наставка или промене стратегије, после неуспешног похода на Београд 1693. године. Уместо брзог продора, усвојена је стратегија поступности; најпре би требало овладати Банатом, потом Београдом и онда наступати даље ка југу. Међутим, због лошег терена и слабих могућности снабдевања, ни ова стратегија коју је Беч развио, није донела значајније резултате (Бешлин, 2017: 300-301). Савојски је предлагао да се, због тога, опет усмере ка Београду, јер је стратегија освајања Баната тешка, дуга, а однела би једнак број живота. Са друге стране, Дворски ратни савет и Штаремберг су сматрали да је сигурније војску груписати у јужној Бачкој. Гроф Капрара је још раније предлагао да се војска групише уз Тису, од Ковиља до Жабља и, ако затреба,

¹⁷ О арбанашким и јединицама из Босанског пашалука, као и цебеџијама, де Фериол има врло лоше мишљење.

¹⁸ Посредно о овоме сведочи и знатна количина плена који је хабзбуршка војска узела после Битке код Сенте. Божић, 1956: 193.

¹⁹ Миром у Ријсвику (Ryswick) 20. септембра 1697. године окончан је, без победника, Рат Аугзбуршке лиге (1688-1697), познат и под називима Деветогодишњи рат, Рат Велике алијансе и Рат за палатинско наслеђе. Хабзбуршка Монархија је приступила миру 30. октобра исте, 1697. године.

²⁰ Ludwig Wilhelm von Baden-Baden (1655-1707). Опширније ADB, 1884: 485-491.

²¹ Guido Wald Rüdiger Graf von Starhemberg (1657-1737). Опширније: ADB, 1893: 473-480.

²² Дворски ратни савет (*Hofkriegsrat*) био је централна војна дикастерија Хабзбуршке Монархије 1556-1848. Опширније: Egger, 1992: 139-155.

лако пребаци у Банат. Поред тога, може да се ослони на Петроварадин и да сузбија османске покрете кроз Срем и Банат из Београда. Према упутству цара Леополда I од 7. јула 1697. године, Савојском је наложено „да се управља по потезима непријатеља“ и да у борбу ступа једино ако је „у великој предности и поуздано се нада срећном исходу“ (Бешлин, 2017: 303). Када је 1697. године османска офанзива постала извесна, цар Леополд I је поновио наредбу да Срби морају бити ослобођени свих пореза и уконачења, јер помажу царске напоре. Дворски ратни савет је чак тражио да Угарска дворска комора снабдева српску милицију (Д. Микавица и др., 2016: 131, нап. 71-73).

Султан Мустафа II је на трећи поход на Угарску кренуо из Једрена у јуну 1697. године и преко Пловдива, Софије и Ниша, стигао у Београд, а 20. августа 1697. године прешао у Панчево. Из Баната је прешао у Бачку и заузео Тител, одакле је преко Вилова и Ковиља 8. септембра стигао у Песир, а сутрадан, 9. септембра 1697. године у Сенту. У Сенти је одлучио да не настави кроз Бачку ка Сегедину, већ да пређе Тису и поход настави поново из Баната (Веселиновић, 1968: 19). Из Ердеља је ка Бачкој марширало и осам хабзбуршких пукова под командом Јохана Лудвига Рабутина, у сусрет главнини војске под командом кнеза Савојског. Десним хабзбуршким крилом у Бици код Сенте 11. септембра 1697. године командовао је Зигберт Хајстер²³, а левим Гвидобалд Штаремберг. На левом крилу већину војске чинили су Срби, док је центар држао кнез Евгеније Савојски. Укупно је било око 12.600 Срба (~8.300 пешака и ~4.300 коњаника) под командом Јована Поповића Текелије²⁴, са задатком да се пробију иза леђа османској војсци и изазову пометњу у њеним редовима. Овај задатак је остварен, уз губитке од 2-3.000 људи. Срби су загазили у Тису и зашли иза османских шанаца, потом упали у њих и нанели османској војсци пораз. Султан је о поразу сазнао сутрадан, 12. септембра и из Темишвара се упутио ка Београду (Д. Микавица и др., 2016: 131-132). Након пораза код Сенте 11. септембра 1697. године, Султан је стигао у Београд 20. септембра, а одатле преко Ниша и Софије у Једрене, 28. септембра 1697. године (Веселиновић, 1968, 19-20, нап. 89, слике 6-8).

*

Османске победе код Лугоша 21. септембра 1695. и Ченеја 26. августа 1696. године нису имале никаквог стратешког значаја за Порту. На другој страни, упозориле су Беч да чвршће консолидује своје снаге и да се боље припреми за наредну годину, што је резултирало најзначајнијом хабзбуршком победом у Великом бечком рату. Поред хабзбуршког напада, османска војска је код Сенте била изложена и страдању од побуњених Арбанаса. У напуштеном султановом логору, дан после битке, 12. септембра 1697. године, хабзбуршка војска је затекла велики плен: седам тугова, 423 заставе, преко 100 топова и

²³ Feldmarschall Siegbert Graf Heister (1646-1718). Опширније: ADB, 1880: 676.

²⁴ О Јовану Поповићу Текелији (1665-1722) опширније: Форишковић, 1985.

мерзера, 28 тона барута, 19 тона куршума, хиљаде шатора (укључујући и султанов), коња, камила и волова. Османски извори спомињу и постојање султанове касе са великом свотом новца, али о њој нема трагова након битке. Већ 13. септембра је хабзбуршка војска морала да се удаљи од места сукоба, те се улогорила код Кањиже, будући да је око Сенте претила опасност од заразе. Евгеније Савојски није прешао у потеру за османским снагама због исцрпљености своје војске и због великог плена који је стекао, што га је могло знатно успоравати. У Темишвар је стигао дотадашњи београдски командант Хусеин-паша Ћуприлић Амицазде²⁵, који је, након погибије Елмас Мехмед-паше²⁶, постављен за новог великог везира.²⁷ Победу код Сенте, Евгеније Савојски није могао да искористи до краја, јер му је за освајање Баната недостајала и војска и логистика (Бешлин, 2017: 313-314).

Победом код Сенте је нагвештен крај рата, на штету Османског Царства. Порта је прихватила посредовање Енглеске и Холандије о примирју, у страху од руског напада. Могући руски напад на Османско Царство је будио подозрење и Леополда I, пред којим је стајао и већ извештан сукоб за шпанско наслеђе²⁸, те је и он прихватио мир, поготову стога што је био у повољном положају на терену (ИСН, 1994: 570). Поред прелиминарних преговора о окончању Великог бечког рата, Битка код Сенте је убрзала и рад мировне конференције у Ријсвику (Бешлин, 2017: 299). Пошто је прихваћен основни услов склапања мира, на начелу *uti possidetis*, Савојски је био принуђен да се повуче из Баната. Мир склопљен у Сремским Карловцима 26. јануара 1699. године, означио је почетак нове епохе и у животу српског народа и Пећке патријаршије.

Извори и литература

Необјављена грађа

ЗЗСКН: Завод за заштиту споменика културе Ниш, Ниш; Документација, Споменици културе 8.

Објављени извори

Божих, 1956: И. Божих, Француски дневник о походу Мустафе II 1696. године, *Мешовита грађа - Miscellanea*, 8, 175-204.

²⁵ Амицазде Хусеин-паша Ћуприлић (1644-1702), велики везир 17. IX 1697. до 4. IX 1702.

²⁶ Елмас Мехмед-паша (1661-1697), велики везир 3. V 1695 - 11. IX 1697.

²⁷ Број страдалих османских војника, официра и (поименично) великодостојника забележио је Меџмије Хусеин ефендија Музаферија. (Filipović, 1991: 390-333).

²⁸ Рат за шпанско наслеђе, који је трајао 1701-1714, избио је након смрти последњег шпанског Хабзбурга, Филипа II (1661-1700), окончан је мировним уговорима у Утрехту (11. априла 1713), Раштату (6. марта 1714) и Бадену (7. септембра 1714). Опширније: Hochedlinger, 2015: 174-190.

- Радонић, 1942:** *Дубровачка акта и повеље*, 4-2, (прир. Ј. Радонић), Београд: Српска краљевска академија.
- ССЗиН, 1923:** *Стари српски записи и натписи* (прир. Љ. Стојановић), Београд: Српска краљевска академија.

Литература

- ADB (1880, 1883, 1884, 1893):** *Allemeine Deutsche Biographie*, Bänder 11, 18, 19, 35 Leipzig: Duncker und Humbolt.
- Антић, 2019:** Д. Антић, Територијално-административни оквир Косовског, Битољског и Солунског вилајета крајем XIX и почетком XX века, *Годишњак Педагошког факултета у Врању* 10-1, 55-64.
- Бешлин, 2017:** Б. Бешлин, *Евгеније Савојски и његово доба*, Нови Сад: Матица српска.
- Веселиновић, 1968:** Р. Веселиновић, Београд од 1683. до 1717. године, *Годишњак Града Београда*, 15, 5-25
- Димитријевић, Златковић, 2017:** А. Димитријевић, Ј. Златковић, Зидно сликарство у манастиру Светог Ђорђа у Темској, *Лесковаки зборник*, 57, 291-303.
- Egger, 1992:** R. Egger, Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine, *Arhivski vjesnik*, 34-35, 139-155.
- ИСН, 1994:** Група аутора, *Историја српског народа*, III-1, *Срби под туђинском влашћу 1537-1699*, (ур. Р. Самарцић), Београд: Српска књижевна задруга.
- Јоцић, 2014:** Ж. Јоцић, *Белопаланачка насеља у писаним изворима до 1877. године*, Београд: Народна библиотека „Вук Караџић“ Бела Паланка.
- Лачев, 2006:** М. Лачев, Каталог на софијте митрополити, *Историјески преглед*, 5-6, 162-178.
- Микавица и др., 2016:** Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, 2016: *Срби у Хабзбуршкој Монархији 1526-1908*, књ. 1, 1526-1861, Нови Сад: „Прометеј“ - РТВ.
- Murphey, 2001:** R. Murphey, *Ottoman warfare 1500-1700*, London: UCL Press.
- NDB, 1959:** *Neue Deutsche Biographie*, Berlin: Duncker und Humbolt.
- Нинковић, 2017:** Н. Нинковић, *Митрополит Павле Ненадовић*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду - Историјски архив „Срем“, Сремска Митровица.
- Павловић, 1966:** Л. Павловић, *Манастир Темска (са 96 цртежа и фотографија)*, Смедерево: Народни музеј Смедерево.
- Pamuk, 2004:** Ş. Pamuk, The evolution of financial institutions in the Ottoman Empire, 1600-1914, *Financial History Review*, 7-32.
- Pamuk, 2009:** Ş. Pamuk, The Ottoman monetary system and frontier territories in Europe 1500-1700, In: *The Ottoman economy and Its institutions*, Ashgate, 175-182.

- Поповић, 1990:** Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, I, *Од најстаријих времена до Карловачког мира 1699*, Нови Сад: Матица српска.
- Поповић, 2024:** А. Поповић, Помен „Мацара“ у једном натпису Темског манастира из 1692. године, *Лесковачки зборник*, 64/2024, 117-127.
- Радовановић, 2021:** А. Ж. Радовановић, *Зидно сликарство цркве светог Ђорђа у манастиру Темска*, Одбрањена докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2021.
- Радовић, 1974:** А. Радовић, Манастир Темска. Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови 1970. године, *Саопштења*, 10, Београд 1974, 125-139.
- Руварац, 1898:** Д. Руварац, Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713-1730. Прилог историји српске цркве, *Споменик СКА*, 34, 81-201.
- Станојевић, 1974:** Г. Станојевић, Прилог проучавању Битке код Сенте 11. септембра 1697. године, *Зборник Матице српске за историју*, 9, 80-87.
- Тричковић, 2013:** Р. Тричковић, *Београдски пашалук 1687-1739*, Службени гласник, Београд.
- Filipović, 1991:** N. Filipović, Bošnjaci u Bici kod Sente 1697. godine - Viđenje pjesnika Fidai-bega, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 40, 390-333.
- Форишковић, 1985:** А. Форишковић, *Текелије, војничко племство 18. века*, Нови Сад: Матица српска.
- Hadžibegić, 1966:** Н. Hadžibegić, *Glavarina u osmanskoj državi*, Orijentalni institut, Sarajevo.
- Хаџибегих, 1976:** Х. Хаџибегих, О изворима за утврђивање броја становника у периоду турске владавине, *Прилози за оријенталну филологију*, 11-12, 303-304.
- Hochedlinger, 2015:** М. Hochedlinger, *Austria's war of emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, London - New York: Routledge.
- Nusretname:** <https://phebusmuzayede.com/13758-nusretname-iki-cild-tek-cildde-silahdar-findiklili-mehmed-aga-sadelestiren-ismet-parmaksizoglu-421-462-sayfa-16-5x23-5-cm-.html>; (на дан 21. VI 2024.).

Aleksa M. Popović

L'ÉCHO DE LA CAMPAGNE OTTOMANE EN HONGRIE À REGION DU PONIŠAVLJE EN 1697

R é s u m é

La bataille de Senta le 11. septembre 1697. est la dernière grande bataille de la Grande Guerre Turque et le dernier événement qui a conduit les deux parties à conclure la paix. Les préparatifs de la bataille ont été faits par les deux parties avec un soin particulier. L'achat obligatoire de provisions pour l'armée a provoqué la

résistance de la population à l'intérieur des Balkans ottomans, prolongeant ainsi la situation instable des années précédentes. La campagne prévue pour 1695 fut reportée à l'année suivante en raison du décès du sultan Ahmed II (1691-1695) et de l'accession au trône de son neveu Moustafa II (1695-1703). Malgré le succès de cette campagne, le sultan n'obtint pas d'avantage clé et l'année suivante, en 1697, une nouvelle campagne fut lancée. En juin, le sultan quitte Edirne et arrive au Banat via Sophia, Niš et Belgrade. Même si la collision était attendue plus au nord, Eugène de Savoie profite du terrain pour s'imposer à un moment où il se trouve dans une position plus favorable et où il peut utiliser l'élément de surprise, qui s'est transformé en une victoire clé dans la guerre. Par un itinéraire similaire, le sultan revint à Edirne le 28. septembre 1697. Étant donné que la majeure partie de l'armée ottomane s'est déplacée à travers le region du Ponišavlje, sur la base de documents et de littératures pertinents, l'article analyse les liens entre cette campagne et les inscriptions du Gornje Ponišavlje de 1697.

Mots-clés : *la Grande Guerre Turque, l'Empire ottoman, la Monarchie habsbourgheoise, monastère de Temska, XVIIe siècle.*